

376

OBWIESZCZENIE MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI

z dnia 8 sierpnia 1958 r.

o wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie stosowania art. 510—516 kodeksu postępowania karnego.

Na podstawie art. 24 § 1 prawa o ustroju sądów powszechnych ogłaszam uchwałę powziętą przez Zgromadzenie Ogólne Sądu Najwyższego w dniu 7 czerwca 1958 r. ustalającą wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej

w sprawie stosowania art. 510—516 kodeksu postępowania karnego. Treść uchwały podana jest w załączniku do niniejszego obwieszczenia.

Minister Sprawiedliwości: w z. *St. Walczak*

Załącznik do obwieszczenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 sierpnia 1958 r. (poz. 376).

WYTYCZNE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI I PRAKTYKI SĄDOWEJ W SPRAWIE STOSOWANIA ART. 510—516 KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO

Sąd Najwyższy na Zgromadzeniu Ogólnym w składzie:

Przewodniczący: Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego — J. Wasilkowski;

Sędziowie:

Prezes Sądu Najwyższego, Izba Karna — St. Kurowski, Prezes Sądu Najwyższego, Izba Cywilna — Z. Resich,

1. A. Bachrach, 2. M. Barciszewski, 3. W. Bendetson, 4. S. Breyer, 5. F. Błahuta, 6. M. Budzianowski, 7. K. Czajkowski, 8. Z. Chełmicki, 9. H. Dąbrowski, 10. B. Dobrzański, 11. J. Dorsz, 12. M. Dźbikowski, 13. J. Dziwogo, 14. T. Gdowski, 15. A. Górski, 16. S. Gross, 17. W. Formański, 18. J. Ignatowicz, 19. A. Janowski, 20. J. Kamiński, 21. A. Kafarski, 22. M. Kenigsberg, 23. L. Konic, 24. M. Kulesza, 25. H. Kempisty, 26. Z. Kapitaniak, 27. J. Krzyżanowski, 28. F. Korzeń, 29. T. Krokosz, 30. R. Kryże, 31. S. Kalinowski, 32. Z. Kubec, 33. K. Lipiński, 34. P. Ławacz, 35. J. Majewski, 36. J. Majorowicz, 37. E. Merz, 38. A. Meszorer, 39. W. Ostrowski, 40. M. Paluch, 41. J. Pawlak, 42. S. Pławski, 43. A. Pysz-

kowski, 44. A. Późniczek, 45. T. Rek, 46. P. Stępień, 47. M. Stępczyński, 48. M. Szerer, 49. J. Szczerski, 50. K. Wagner, 51. Z. Warmaa, 52. Z. Wiszniewski, 53. J. Zembaty;

Protokolant: T. Nowak

przy udziale: Zastępcy Prokuratora Generalnego PRL — M. Mazura, na wniosek Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, po wysłuchaniu wniosków Ministra Sprawiedliwości i Zastępcy Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej — ustalił z mocy art. 24 § 1 prawa o ustroju sądów powszechnych w dniu 7 czerwca 1958 r. następujące wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie stosowania przepisów art. 510—516 kodeksu postępowania karnego:

I.

Ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów

państwowych (Dz. U. Nr 54, poz. 243) wprowadziła ogólną odpowiedzialność Państwa również za szkody, których źródłem jest akt przymusu państwowego. Według art. 3 ustawy odpowiedzialność ta ma charakter cywilnoprawny. Zgodnie zaś z przepisem art. 7 nie stosuje się zasad wyrażonych w powyższej ustawie do odpowiedzialności Państwa unormowanej w przepisach szczególnych. Takimi przepisami szczególnymi są między innymi przepisy art. 510—516 kodeksu postępowania karnego, na co wskazuje tożsamość przedmiotu unormowania i osoby odpowiedzialnej oraz jednocześnie z wydaniem ustawy znowelizowanie art. 510—516 kodeksu postępowania karnego i to w tym samym akcie ustawodawczym (art. 9, 11 i 12 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r.).

Powołane przepisy kodeksu postępowania karnego, o ile chodzi o ich treść materialnoprawną, nie zawierają wszystkich dyspozycji niezbędnych do określenia wysokości szkody oraz sposobu i wysokości odszkodowania. Korzystanie w tym zakresie z norm ogólnych — mimo braku wyraźnego upoważnienia — jest dopuszczalne i konieczne. Tymi normami są właściwe przepisy prawa cywilnego, tj. przede wszystkim przepisy art. 157 i następnych kodeksu zobowiązań o odszkodowaniu. Charakter bowiem cywilnoprawny roszczeń odszkodowawczych przewidzianych w art. 510 i 512 kodeksu postępowania karnego, po wprowadzeniu ogólnej odpowiedzialności Państwa także za akty przymusu państwowego, jest niewątpliwy.

II.

Przedmiotem szczególnego unormowania przepisami art. 510 i następnych k.p.k. jest odpowiedzialność za szkody pozostające w związku z niesłusznym skazaniem lub oczywiście bezzasadnym pozbawieniem wolności przez tymczasowe aresztowanie. Podstawową przesłanką odpowiedzialności Państwa, opartej na tych przepisach, nie jest samo niesłuszne skazanie lub wydanie oczywiście bezzasadnej decyzji o tymczasowym aresztowaniu, lecz dopiero wykonanie w całości lub w części niesłusznie orzeczonej kary albo pozbawienie wolności przez tymczasowe aresztowanie. Odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę jest niezależna od winy funkcjonariuszów państwowych.

W razie niesłusznego skazania i wykonania w całości lub części kary, którą następnie uchylono, należy stosować przepis art. 510 § 1 k.p.k. także i do okresu tymczasowego aresztowania, choćby nie było oczywiście bezzasadne.

Nieprawidłowość przebiegu wykonania kary lub tymczasowego aresztowania, polegająca na naruszeniu, zawinionym lub nie zawinionym, obowiązujących w tym względzie przepisów (np. stosowanie niedopuszczalnych rygorów lub zakazanych metod śledztwa), choć nie jest normalnym następstwem kary lub tymczasowego aresztowania, podpada pod przepisy art. 510 k.p.k. Przepisy te bowiem nakładają obowiązki naprawienia szkody wynikłej z konkretnego wykonania, tj. takiego, jakim faktycznie było, a nie z takiego, jakim normalnie być powinno. Wykładnia ta znajduje potwierdzenie w treści art. 12 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r.

III.

Jedną ze szkód objętych przepisami art. 510 k.p.k. jest pogorszenie się położenia majątkowego, wywołane uniemożliwieniem poszkodowanemu pracy zarobkowej przez okres odbywania kary lub tymczasowego aresztu. Szkada tego rodzaju nie jest sumą utraconych zarobków, lecz różnicą między stanem majątkowym, jaki by istniał, gdyby poszkodowanego nie uwięziono, a stanem rzeczywistym w chwili od-

zyskania wolności. Różnica ta jednak, czy to w postaci ubytku lub braku przyrostu majątku, czy zwiększenia się zadłużenia, jest szkodą w rozumieniu art. 510 k.p.k. w związku z art. 157 § 1 i 2 kodeksu zobowiązań tylko o tyle, o ile jest normalnym następstwem pozbawienia możliwości zarobkowania, a nie wynikiem innych przyczyn.

Powstanie i rozmiar takiej szkody zależne są od tego, czy i jakie poszkodowany miałby możliwości zarobkowe, gdyby pozostawał na wolności, i w jakim zakresie byłby je rzeczywiście wykorzystwał, jakie wydatki poniósłby na utrzymanie własne i rodziny, wychowanie i kształcenie dzieci, na potrzeby kulturalne, rozrywkowe i inne, czy i ile poświęciłby na oszczędności lub zwiększenie trwałych składników majątku, na jakie mógłby być narażony straty. Jeżeli ścisłe udowodnienie wysokości powyższych przychodów, wydatków i strat okaże się niemożliwe lub nader utrudnione, sąd karny może, stosując w drodze analogii zasadę art. 330 k.p.c., oznaczyć wysokość powyższej szkody według własnej oceny, po rozważeniu całokształtu sprawy.

Ustalając wysokość odszkodowania sąd obowiązany jest w myśl przepisu art. 158 § 1 kodeksu zobowiązań kierować się nie tylko wysokością szkody, jako najwyższą granicą odszkodowania, lecz także uwzględnić wszelkie okoliczności, dotyczące stron, nie wyłączając sytuacji finansowej Państwa. Ustalone odszkodowanie należy zmniejszyć o wartość świadczeń otrzymanych przez poszkodowanego bezpłatnie od Państwa na te cele, jakim ma służyć odszkodowanie, o którym mowa.

Jeżeli ogólne położenie poszkodowanego nie stoi temu na przeszkodzie, sąd może, biorąc pod uwagę sytuację finansową Państwa, rozłożyć na raty płatność powyższego odszkodowania (art. 158 § 1 i 189 kodeksu zobowiązań).

IV.

Jeżeli wykonanie kary lub tymczasowego aresztu spowodowało uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia, obowiązek odszkodowawczy obejmuje stosownie do przepisu art. 161 § 1 kodeksu zobowiązań wszelkie powstałe z tego powodu koszty, w skład których wchodzi wydatki na leczenie i rekonwalescencję. Ponadto naprawić należy szkodę wynikającą z utraty zarobków przez okres leczenia.

Przy wyrównaniu tych szkód należy mieć na uwadze, czy i jakie świadczenia otrzymał pokrzywdzony jako odszkodowanie w naturze w postaci leczenia zwykłego i sanatoryjnego oraz innych środków i pomocy leczniczych. Wszystkie takie świadczenia, jako częściowo naprawienie szkody, podlegają uwzględnieniu, a jeżeli poszkodowany ma prawo do takich świadczeń i na przyszłość z mocy przepisów socjalnych, odpada w całości lub odpowiedniej części zasądzenie odszkodowania z tytułu wydatków na leczenie.

V.

W razie całkowitej lub częściowej utraty przez poszkodowanego zdolności do pracy w związku z uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia albo zwiększenia się z tego powodu jego potrzeb lub zmniejszenia się widoków powodzenia w przyszłości, odszkodowanie stosownie do przepisów art. 161 § 2 i 3 kodeksu zobowiązań polega na zasądzeniu renty odpowiadającej wyrządzonej szkodzie. Jeżeli poszkodowanemu przysługuje renta z mocy przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym lub inwalidzkim, należąca renta odszkodowawcza podlega ograniczeniu do różnicy pomiędzy rentą odpowiadającą

poniesionej szkodzi a rentą należną według powołanych przepisów. Gdyby ostatnio wymieniona renta nie była jeszcze prawomocnie ustalona, sąd odroczy rozstrzygnięcie co do renty odszkodowawczej w całości lub w odpowiedniej części.

VI.

Odszkodowanie za krzywdę moralną należną w myśl art. 510 k.p.k. obejmuje także zadośćuczynienie za cierpienia fizyczne, doznane zarówno wskutek samego wykonania niesłusznej kary lub tymczasowego aresztowania, jak i wskutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia. Wysokość zadośćuczynienia, stosownie do dotychczasowego orzecznictwa Izby Cywilnej Sądu Najwyższego, powinna być umiarkowana, przy czym należy między innymi brać pod uwagę sytuację finansową Państwa. Okazane przez Państwo zainteresowanie losom poszkodowanego, jak np. przydzielenie odpowiedniego mieszkania, stosowne zatrudnienie itp. — przemawiają także za obniżeniem zadośćuczynienia.

VII.

Przepisy art. 512 k.p.k. po znowelizowaniu art. 510 k.p.k. dotyczą również szkód wynikających z oczywiście bezzasadnego pozbawienia wolności przez tymczasowe aresztowanie, choć brzmienie art. 512 k.p.k. nie uległo zmianie.

Uprawnienia odszkodowawcze osób wymienionych w art. 512 k.p.k. powstać mogą tylko w razie śmierci niesłusznie skazanego lub oczywiście bezzasadnie aresztowanego. Chodzi tu o następujące przypadki śmierci: a) wykonanie niesłusznie orzeczonej kary śmierci, b) śmierć wynikłą z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia spowodowanego wykonaniem niesłusznej kary lub oczywiście bezzasadnym aresztowaniem, c) śmierć nie pozostającą w związku przyczynowym z niesłusznym skazaniem lub oczywiście bezzasadnym aresztowaniem. W ostatnich dwu przypadkach uprawnienia przewidziane w art. 512 k.p.k. nie przysługują, jeżeli śmierć nastąpiła po upływie terminu ustanowionego w art. 513 § 1 k.p.k. lub po prawomocnym ukończeniu postępowania o wynagrodzenie wszczętego na żądanie skazanego lub aresztowanego. O wyjątku od tej zasady będzie niżej mowa.

W przypadkach określonych pod lit. a) i b) odszkodowanie obejmuje utracone przez osoby wymienione w art. 512 k.p.k. utrzymanie, należne im według ustawy od skazanego lub oczywiście bezzasadnie aresztowanego, za okres pozbawienia wolności, niezdolności do pracy, po zwolnieniu, spowodowanej wykonaniem kary oraz także za czas po śmierci skazanego lub aresztowanego. Odszkodowanie następuje w postaci renty według zasad art. 162 § 2 kodeksu zobowiązań.

W przypadku określonym pod lit. c) należy się odszkodowanie za utracone, w związku przyczynowym z wykonaniem kary lub aresztowaniem, środki utrzymania, należne z mocy ustawy od skazanego lub aresztowanego, tylko za okres przed jego śmiercią.

Gdyby osoba określona w art. 510 k.p.k. zmarła po prawomocnym zasądzeniu na jej rzecz odszkodowania, a śmierć była dalszym skutkiem wykonania niesłusznej kary lub oczywiście bezzasadnego aresztowania, osoby wymienione w art. 512 k.p.k. mogą żądać odszkodowania w postaci renty za czas od chwili śmierci skazanego lub aresztowanego, jeżeli przez tę śmierć utraciły należne im według ustawy utrzymanie.

Jeżeli śmierć niesłusznie skazanego lub oczywiście bezzasadnie aresztowanego została zawiniona przez funkcjonariusza państwowego, oprócz odszkodowania, o którym wyżej mowa, osobom określonym w art. 512 k.p.k. może być przyznane zadośćuczynienie za krzywdę moralną (art. 166 kodeksu zobowiązań). Przepisy art. 512 k.p.k. mimo ich szczególnego charakteru nie stoją temu na przeszkodzie, skoro po wprowadzeniu ogólnej odpowiedzialności Państwa ustawą z dnia 15 listopada 1956 r. dopuszczalne jest zasądzenie zadośćuczynienia za zawinione spowodowanie przez funkcjonariusza państwowego śmierci pozbawionego wolności w czasie wykonywania słusznie orzeczonej kary lub zasadnego tymczasowego aresztowania. Z tego względu odmienna wykładnia art. 512 k.p.k. byłaby nie do przyjęcia.

Osoby nie wymienione w art. 512 k.p.k. mogą dochodzić odszkodowania wyłącznie w drodze procesu cywilnego na zasadach ustawy z dnia 15 listopada 1956 r.

VIII.

Sprawy o odszkodowanie z art. 510 i 512 k.p.k. rozpoznaje sąd wojewódzki, stosując przepisy kodeksu postępowania karnego. Z tego względu udział prokuratora w rozprawie jest obowiązkowy, jak również konieczny jest udział obrońcy (art. 79 § 2 k.p.k.), natomiast nie jest dopuszczalny udział przedstawiciela Skarbu Państwa w charakterze strony, a ugoda może być zawarta tylko poza sądem. Jeżeli poszkodowany zgłosił żądanie odszkodowania w sądzie rzeczowo lub miejscowo niewłaściwym, sąd ten przekaze sprawę sądowi właściwemu (skierowanie sprawy do odpowiedniego wydziału w tym samym sądzie należy do przewodniczącego)

Art. 12 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. (zdanie ostatnie), mówiące o szkodzi polegającej na uszkodzeniu ciała, rozstroju zdrowia lub utracie żywiciela, dotyczy także takich przypadków, gdy wynikiem zbrodni lub występku jest samo niesłuszne skazanie lub oczywiście bezzasadne aresztowanie.